

FUZULİ'Yİ OKURKEN

ATAÇ

iliyoruz, gençler okumuyorlar artık divan şiirimizi. Nasıl okusunlar? niçin okusunlar? anlayamıyorlar ki artık o şairlerin dilini. Onların acun görüşü, sanat anlayışları, güzellik kaygıları da günden güne uzaklaşıyor bizden. Varlık yayınlarında açıklamalı seçmeler çıkıyor, özenle hazırlanıyor o küçük kitaplar, ama, öyle sanıyorum, yeni yetişenlere, günümüzün çocuklarına Fuzuli sevgisini, Baki, Nedim sevgisini aşılamağa onlar da yetmiyor. Birer "varak-i mihr ü vefa" onlar, alan varsa da okuyan yok, dinliyen yok...

Gençlerden yakınmak, onları yermek için mi söylüyorum bunları? Hayır, geçmiştir artık bizim divan şiirimiz, kapanmıştır. Açılmasın da gerekli bulmuyorum. Başka bir yöne, divan şiirinin büsbütün yabancı olan bir yöne çevirmişiz gözlerimizi, istesek de dönüp arkamıza bakamayız artık. "Geleneklerimizi bırakıyoruz, geçmişimizden kopuyoruz!" diye yakınanlar var. Ne yapalım? diriliğini yitirmiş gelenekleri gücün sürdüremezsiniz ki! Üstlerine varmayın gençlerin, Fuzuli'yi, Baki'yi okumalarını istemeyin. Bilin ki okusalar, okuyup anlasalar da beğenemezler onların yazdıklarını, bir gülümseme ile bakarlar, bu da bizim gücümüze gider, yaralar içimizi.

Gençler okumuyorlar divan şiirimizi ya, bizler, ellisini, altmışını bulmuş aşmış olanlar bir türlü kapatamıyoruz onu. Ne yapalım? biz de onunla yoğrulmuşuz, duygularımız onunla beslenmiş, güzellik nedir, o öğretmiş bize. Sevdiğimiz, sevebildiğimiz, "en büyük tanrının gönlümüze konuk olabildiği" uzak günleri andık mı, gene açıyoruz divanları, açmasak da o güzel beyitler belirveriyor dudaklarımızda, sarıveriyor bizi. Hele Fuzuli! Bizler geçebilir miyiz Fuzuli'den? Bizim için yalnız bir şair değildir o, aşkın sesidir, tatlı bir üzüncüle yeniden yaşamağa çalıştığımız geçmiş günlerimizin sesidir, yıllarla bezediğimiz o anıların ezgisidir.

İki de bir açar okurum Fuzuli divanını. Ama şimdi Fuzuli'nin şairliğini, beyitlerinin güzelliğini anlatmağa çalışacak değilim. İstesem de elimden gelir mi? O güzelliği sezenler benim anlatmamı beklemez, sezemiyenlere de ne kadar anlatsanız boştur. Bence, Fuzuli divanında birkaç yanlış vardır, onlar üzerinde duracağım. Halil Nihat Boztepe, Nedim divanını hazırlarken bir beyitte,

*Bezme bir dahi dönüp gelmek değildi niyetin,
Gittiğin vakt anladım ömrüm şitabından senin*

beytinde bir yanlış bulmuştu. "Ömrüm" sözünün burada yeri olmadığını, bir "istinsah" yanlış olduğunu, "azm-i..." okunması gerektiğini söylüyordu. Bence "ömrüm" olabilir, bir ayıtmadır (*hitaptır*), noktalama ile şöyle yazılmalıdır: "Gittiğin vakt anladım, ömrüm! şitabından senin" Nedim'de böyle ayıtmalar vardır, öyle sanıyorum ki,

*Sanır idim ki anberi attârlar satar,
Canım şemim-i zülf-i siyehfamın almadan*

beytinin ikinci mısraındaki "canım" da "almak" fiilinin öznesi değil, bir ayıtmadır: "Canım! şemim-i..."

Gelelim benim Fuzuli divanında bulduğum yanlışlara. Bunları, birkaç yıldır, çok kimselere söyledim. Her zaman uğraştığım konulardan olmadığı için yazmak istemiyordum. Geçenlerde bir arkadaşla konuşuyordum, ona da anlattım. "Sen bunu bana bir kere daha söylemiştin, unutmuşum. Yaz da unutulmasın" dedi. Şimdi onun için kâğıt üzerine döküyorum.

Önce Fuzuli'nin en çok okunan gazellerinden birinde gördüğüm yanlış üzerinde durayım :

*Hasılım yok ser-i kûyunda belâdan gayrı,
Garazım yok reh-i aşkında fenâdan gayrı.*

Görebildiğim yazma, basma divanların hepsinde birinci mısrada "belâ" vardır. Bence orada "belâ" olamaz. "Belâ", ayak (*kafiye*) olarak biraz aşağıda gene geliyor :

*Yetti bi-kesliğim ol gayete kim çevremde
Kimse yok çizgine girdâb-i belâdan gayrı.*

Burada da "belâ" dan başka bir şey olamaz. Fuzuli, yedi beyitlik bir gazelde, "belâ"yı ayak olarak neden iki kere kul-

İansın? O gazelde “eza” yok, “cefa” yok, “a” ile biten arapça, farsça sözlerin çoğu kullanılmamış. Bunun için, kesin olarak söyleyebilirim, birinci mısradaki “belâ” yanlış, bir “istinsah” yanlışdır. Ama ne olabilir? Bence “bükâ” olabilir. yazılmıştır, bunu dikkatsiz “müstensih” okuyamamış, “belâ” sanmıştır, sonradan yazma, basma divanlara da hep öyle geçmiştir. “Belâ” yerine “bükâ” konunca anlam da daha uygun oluyor: “belâ” hâsıl edilmez. Ne diyor Fuzuli? “Senin oturduğun yerlerde dolaşıyorum, ama oralarda bükâ’dan, göz yaşından başka bir şey hâsıl edemiyorum. Buna da memnum, ağhya ağhya eriyeceğim, benim istediğim de budur.”

Başka bir gazelde :

*Ben bilmezem bana gereğin, sen hakîmsin,
Men’eyle, verme her ne gerekmez sana bana.*

Bu da, gerek yazma, gerek basma divanların hepsinde denecek kadar çoğunda böyledir. Bay Ali Nihad Tarlan’ın bastır-
dığı divanda da öyledir, ancak sonradan düzeltilmiş, “yanlış-
doğru cetveli”nde “bana bana”, daha doğrusu “mana mana”
diye gösterilmiştir. Elbette “bana bana” olacak. Bir kere “sana”
uyacağı yukarıda kullanılmış :

*Ya Rab! hemîşe lutfunu et rehnüma bana,
Gösterme ol tarîkı ki yetmez sana bana.*

Sonra, bir kul, inanan bir kişi Tanrı’ya “Sana gerekmiyeni bana da verme” diyebilir mi? Yiyecek gerekmez Tanrı’ya, döl gerekmez, tapma arzusu gerekmez, bir kul “Bunları senin gibi ben de istemem” diyebilir mi?.. Bence o beyitteki “hakîmsin” sözünün de “alîmsin” olması gerektir. “Ben bilmezem” diye başlıyor, bilmemenin karşıtı bilmedir, o halde Fuzuli Tanrı’ya “sen bilicisin” diyecek “alîmsin” diyecek. “Müstensih” orada “hakîmsin” demeği daha bir güzel bulmuş, öyle demiş, ama Fuzuli düşünüşünden de dışarı çıkmış.

Başka bir gazelden :

*Aşk zevkiyle hoşum, terk-i nasihat kıl, refk!
Ben ki tiryakî-mizacım, zehr kâr etmez bana.*

İkinci mısrada “zehr” sözü açıkta kahyor, damdan düşer gibi geliyor: “Ben aşk zevkünden memnunum, bana zehir kâr

etmez..." ne demek bu? Ne diyor Fuzulî? "Ey arkadaş! sen bana öğüt veriyorsun, bırak aşkı diyorsun, aşkın bir ağı olduğunu söylüyorsun. Varsın öyle olsun! Ben alışığım, ağı dokunmaz bana!.." Böyle olunca "aşk zevki" değil, "aşk zehri" olacaktır.

Fuzulî'nin "Nice bir vesvese-i akl ile giryan olaım?" diye başhyan murabbai, en sevdiğim şiirlerindendir. Bağlaması yazmalarında da, basmalarında da şöyledir :

Mest ü medhûş u harabatî vü bi-bâk olalım.

Birinci "ve" ile üçüncü "ve"nin yanlış olduğunda şüphe edilebilir mi? "Mest-i medhûş", "harabatî-i bi-bâk" olması daha doğru, daha akla yakın değil midir? Bir "müstensih" o yanlış yapmış, belki orada bir lekeyi, bir süsü "ve" sanmış, keymuş, sonradan da kaldırmamışlar.

O murabbain son parçası şöyle başlar :

Bâdeden gayrı ki gam def'ine bir câm yeter,

Nakdini neşveye her kim verir elbette üt.

Buradaki « üt » i "iter" diye okuyorlar, "atmak" yerine kullanılmış olduğunu söylüyorlar. "İtmek" niçin "atmak" demek olsun? "Parayı itmek" ne demektir? Bunu sordunuz mu, şöyle diyorlar : "Parasını şaraptan başka bir neşveye veren, o parayı atmış olur, çünkü gamı dağıtmağa ancak şarap yarar". Bana bu açıklama aykırı geliyor, "neşve" şarabın, *bâde*'nin verdiği "hâlet"tir de onun için. Bence ikinci mısra şöyle okunmalıdır: "Nakdini neşveye her kim verir elbette *üter*", yani "şaraptan parayı esirgeme, parayı neşveye vermekle kazanmış, *ütmüş* olursun". Ama o zaman birinci mısran anlamı kalmıyor. Onda da bir "istinsah" yanlış vardır: "gayrı" değildir, kimi yazmalarda bu söz « *عیر* » olarak, yani « *ی* » siz yazılmıştır. Bence "müstensih" başka bir sözü, "hayr" sözünü "gayr" okumuştur. Fuzulî "Hayır bâdeden gelir, çünkü gamı ancak o dağıtır, bunun için de parasını neşveye veren kazanmış olur."

Bütün divanlarda böyle değildir, ama hiç birinde de gerçekten uygun görülecek bir şekil yoktur. Bay Ali Nihad Tarlan "Bâdeden gayrı ki gam def'ine bir câm yeter —Nakdini her neye her kim verecek olsa iter" diye almış. Bundaki kekemeliğe bakın! Fuzulî'nin böyle söylemiş olabileceğini sanmıyorum.

K I Ő A D O Ğ R U

*Esen rüzgârlarla beraber
Soğuklar başlar da sabahları,
Üşüyen elleri ceplerinde
Bir adam, dolaşır sokakları.*

*Bütün pencerelerde kızlar
Düşünür sıcak yatakları,
Öpülüp sevimlik ister
Pembe-beyaz yanakları.*

*Ağaçlara bir şeyler olmuş
Habire dökülür yaprakları,
Bir çocuk diler Köprü'de
Üşümüş küçük ayakları.*

*İstanbul sisler içinde
Nerede aydınlık sabahları?
Üşüyen elleri cebinde bir adam
Dolaşır durur sokakları.*

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

“Serv-i azâd kadınle bana yeksan görünür” beytiyle başlıyan gazeli de çok severim. İstanbul baskılarından birinde, sonradan başına Bay Köprülü'nün önsözü katılan baskıda son beyit şöyledir :

*Bir sanem zülfüne gûya ki veriptir gönün,
Ki Fuzuli yine medhûş u perîşan görünür.*

Birçok yazmalarda böyle değildir, son mısra şöyle olmuştur: “Ki Fuzuli'nin iğen hâli perîşan görünür”. Birinci şeklin güzelliğine, ikincinin ise tatsızlığına, kekemeliğine bakın! Bunu söylediniz mi “Ama Fuzuli'ye iğen demek yakışır!” diyorlar. Ötekini söylemek yakışmaz mı?

Öyle sanıyorum, Fuzuli divanlarında daha böyle çok yanlışlar bulunur. Bir eleştirme, inceleme gözüyle okumak gerektir. Ama bizde “müstensih” ölçüde, uyakta bir yanlış yapmışsa, onun üzerinde durulur da anlam yanlış yapmışsa onun üzerinde durulmaz.